

Література

1. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления: Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология; Кризис европейского человечества и философии; Философия как строгая наука. — Мп.: Харвест; М.: АСТ, 2000.

УДК 321.01

*Н. Б. Капустіна***СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ КЛАСИЧНОГО
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНА ВЛАДИ**

Ця стаття присвячена становленню і розвитку еволюції класичного філософсько-правового розуміння феномена влади. Актуальність теми полягає в адекватній оцінці того, наскільки вірно класичне філософсько-правове розуміння феномена влади відповідало історико-політичним реаліям і яким чином та за рахунок чого забезпечувалася відносна гармонія між філософськими та правовими елементами змісту цієї категорії. Класична концепція влади викладена передусім у працях Платона, Цицерона, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Г. Гегеля.

Влада є дуже складним, багатоаспектним явищем. Її природа, форми та методи — предмет глибоких досліджень для політології, соціології, історії, політекономії, психології та інших наук. Не менш важливим є феномен влади і для філософії, правознавства та філософії права. Авторитет норм права може мати різну природу, але в кінцевому підсумку, коли виникає питання про його легітимність, він мусить спиратись на верховну, суверенну владу, щодо легітимності якої вже не можна ставити питання, оскільки вона сама є останньою інстанцією для вирішення усіх питань про легітимність. Взаємодія влади і права потребує ретельного філософського дослідження.

Влада з'явилася з виникненням людського суспільства і супроводжувала його розвиток, що знайшло відображення в різних уявленнях про владу. На ранньому ступені свого розвитку погляди на владу в цілому ще не встигли виділитися у відносно самостійну галузь людського знання і являли собою елемент цілісного міфологічного світогляду, а потім стали перетворюватися в окремі вчення у рамках, як правило, філософської думки. У міфах стародавніх народів панує уявлення про божественне походження існуючих відносин влади і порядку. Згідно з цими міфами, космос у відмінності від хаосу, — частина світового, космічного порядку. Разом з тим у стародавній міфології по-різному вирішується і висвітлюється питання про спосіб і характер зв'язку божественного початку з земними відносинами.

У давньокитайському міфі влада має божественне походження, але єдиною точкою зв'язку з небесними силами є китайський імператор, будучи одночасно сином неба і батьком свого народу. Відповідно до релігійно-міфологічних по-

глядів стародавніх єгиптян і греків боги, будучи джерелом влади правителя, продовжують залишатися первісними правителями і законодавцями, вершачи земні справи. Божественний характер влади, правила поведінки, закони — усе це по тодішніх поглядах відповідало божественному порядку справедливості, що знайшли подальше формулювання у теорії природного права.

Раціоналізація уявлень про владу, що спостерігається в I тисячоріччі до н. е., означала відхід від міфологічної ідеології, формування наукових підходів до проблеми влади. У Китаї велику роль відіграло філософське вчення Конфуція і Мо-Цзи, в Індії — вчення Будди, у Персії — Заратустри. Досить радикальним і плідним був процес раціоналізації спочатку релігійно-міфологічних поглядів на владу і політику в Стародавній Греції (Демокрит, софісти, Сократ, Платон, Арістотель, Полібій і ін.). Для давньогрецької політичної думки було характерним аналізувати різні форми державного устрою. Так, для Платона ідеальною державою як правління краща — аристократична держава. Самою ж правильною формою держави за Арістотелем є поліття, у якому більшість править в інтересах загальної користі. Поліття — «середня» форма держави і «середній» елемент у ній домінує в усьому: у правах — цілеспрямованість, у майні — середній статок, у володарюванні — середній клас [5]. На думку Цицерона, прості форми влади — царська влада, воля аристократії і народна влада не є благом для суспільства через їхню односторонність і нестійкість [7].

Важливою проблемою більш пізнього часу була боротьба за верховність влади між церковною владою і світською.

Новий підхід розуміння феномена влади зароджується у філософії епохи Відродження і Нового часу. Заперечення божественного, чудесного надприродного походження влади, святості її інститутів, зведення їх до рівнів земних, повсякденних життєвих справ, до «грішної» природи людини були для мислителів Відродження як зброя в боротьбі за автономізацію соціально-політичного процесу, входили в комплекс основних ідей гуманізму. Так, Н. Макіавеллі прагнув відокремити реальну політичну діяльність від релігійних основ, досліджував владу як відносини пануючих і підвладних. Симпатії Н. Макіавеллі — на боці помірної республіки або «змішаної» форми держави, що сполучає демократичні, аристократичні і монархічні елементи влади і є більш міцною в порівнянні з «простими» формами [3].

До питань влади, її джерел зверталися такі представники західноєвропейської думки, як Т. Гоббс і Д. Локк. Їхні ідеї пов'язують з так званою волюнтаристичною моделлю влади, заснованою на традиціях суспільного договору, соціального атомізму і методологічного індивідуалізму. У цій моделі влада розглядається через призму намірів і пристрастей. Усе громадське життя, власне кажучи, зводиться в ній до домагань і відносин індивідів. Будь-який колектив уявляється лише як сукупність окремих воель. Влада держави, за Гоббсом, є наслідок суспільного договору, що раз і назавжди обмежує згубне прагнення людей до здійснення своєї індивідуальної влади. Це влада відчужувана від «природної людини» і самостійно існує, продукт не природних, а свідомих людських установлень [2]. Ідею суспільного договору приймав і Ж.-Ж. Руссо, наділяючи, однак,

владю не одноособового государя-суверена, а народну асоціацію, загальну волю всього народу, що виражає як рівнодіючу частку воль людей [6].

Д. Локк, на відміну від Гоббса, розглядав владу як спосіб до забезпечення такого громадського стану, що у найбільшій мері відповідає природі людини. Велику роль у розвитку навчання про владу відіграв Ш. Монтеск'є. У його книзі «Про дух законів» була сформульована ідея поділу влади, що розвивається в теорію, що обґрунтовує принципи законності, політичної волі і додання ролі праву щирого регулятора взаємин між державою і громадянами [4].

Гегель у своєму розумінні влади має багато загального з розумінням даного феномена Монтеск'є і Руссо. Він так само вважає необхідний поділ влади в державі гарантією публічної свободи. Загальною тенденцією, що характеризує розуміння влади в руслі класичних філософсько-правових явищ, є використання теорії поділу влади для обґрунтування такого політичного ідеалу, як конституційна монархія. Разом з тим не можна не відзначити, що Гегель розходиться зі своїми попередниками в розумінні як характеру і призначення такого поділу, так і складу влади. Більш істотна розбіжність у розумінні і застосуванні теорії поділу влади виникає з того, що компромісність, закладена в самій ідеї поділу влади, уявляється Гегелю недостатньою. Він вважає ідею повної самостійності гілок влади і їх взаємного обмеження помилковою, оскільки при такому підході передбачається ворожість кожної з гілок влади до інших, їх взаємний страх і протидія. На його глибоке переконання, внаслідок всього цього виходить лише «загальна рівновага, але не жива єдність». Різні влади — це лише різні моменти єдиного поняття, тому як помилку Гегель розцінює всякого роду «абстракції» самостійності влади.

Концепцію поділу влади Гегель швидше розуміє як органічну єдність влад, усі влади виходять з цілого і є його частинами. Класик німецької філософії надає нам взірць діалектичного мислення на тему влади і бачить цю проблему крізь призму співвідношення цілого і частини. За переконанням Гегеля, у пануванні цілого, у залежності і підпорядкованості всіх гілок влади державній єдності і полягає сутність внутрішнього суверенітету держави [1]. Гегелівське розуміння влади — це приклад класичного її трактування.

Еволюція уявлень про владу підводить до більш широкого і глибокого розуміння самої природи влади. Її слід розглядати як здатність, передусім здатність до утвердження в цьому світі; для суспільства загалом це здатність до самоорганізації, котра реалізується через відносини владарювання і підкорення; соціум також може виступати і суб'єктом, і об'єктом влади; для окремої людини як суб'єкта влади — це здатність і можливість визначати діяльність об'єкта. Влада має соціальну цінність, що визначається мірою, якою вона сприяє олюдненню людини, якою вона дає об'єкту можливість і водночас змушує його керуватись загальнолюдськими цінностями.

Таким чином, філософсько-правові погляди класичного періоду були вершиною розуміння світу і людини, вони трактували феномен влади, спираючись на раціоналізм, гносеологізм та логоцентризм, що базувалося на принципах

гносеологізації буття, пріоритетах загального над одиничним, цілого над окремим.

Треба так само відзначити, що класичне мислення не пішло в минуле відразу, воно властиво і сучасному світоглядю і на даний час співіснує з некласичним розумінням феноменів людського буття, зокрема феноменів влади і права.

Література

1. Гегель Г. Философия права // Немецкая классическая философия. — М.; Х., 2000. — Т. 1.
2. Гоббс Т. Избранные произведения: В 2 т. — М.: Мысль, 1964. — Т. 2. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского.
3. Макиавелли П. Государь. — М.: Планета, 1990.
4. Монтескье Ш. О духе законов. — М.: Мысль, 1999.
5. Платон. Держава. — К.: Основи, 2000.
6. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. — М.: Капон-Пресс-Ц, 2000.
7. Цицерон. О государстве. О законах. — М.: Наука, 1965.

УДК 316.485.26

А. О. Фальковський

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕТЕРМІНОВАНОСТІ ТЕРОРИЗМУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Динаміка зростання терористичних актів, що постійно спостерігається протягом другої половини ХХ — початку ХХІ ст., змушує замислитись над проблемою соціальної детермінованості тероризму. Складність та багатовимірність зазначеної проблеми обумовлює необхідність застосування соціально-філософського аналізу в її дослідженні та вирішення багатьох правових, політичних та філософських питань. Розкриття сутності тероризму неможливе без його осмислення на світоглядному рівні, що передбачає визначення онтологічного статусу у сучасній соціальній реальності та виділення чинників його виникнення і розвитку. Крім того, тероризм є настільки мінливим, динамічним, різноманітним в усіх своїх проявах, що постійно спостерігається нагальна потреба у його осмисленні на теоретичному та світоглядному рівні.

Постійно терплячи від тероризму, що спалахує у різних частинах світу, міжнародне співтовариство досі не розробило його загальноприйнятого визначення. Постійно виникають суперечки стосовно визнання певних організацій як терористичних, оцінки різноманітних проявів тероризму. Але соціально-філософський аналіз причин виникнення та розвитку тероризму не може мати раціонального сенсу без опори на чітке виділення об'єкта дослідження та його зв'язку з іншими феноменами соціальної реальності нашого часу. Тому, з гносеологічної точки зору, буде виправданим визначити поняття «тероризм» через його етимологічне походження та інструментальну основу.

Тероризм у наш час стає об'єктом дослідження відомих політологів, юристів,